

TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0010 project

ÁLLATTENYÉSZTÉSI GENETIKA

*University of Debrecen
University of West Hungary
University of Pannonia*

The project is supported by the European Union and co-financed by European Social Found.

4. témakör

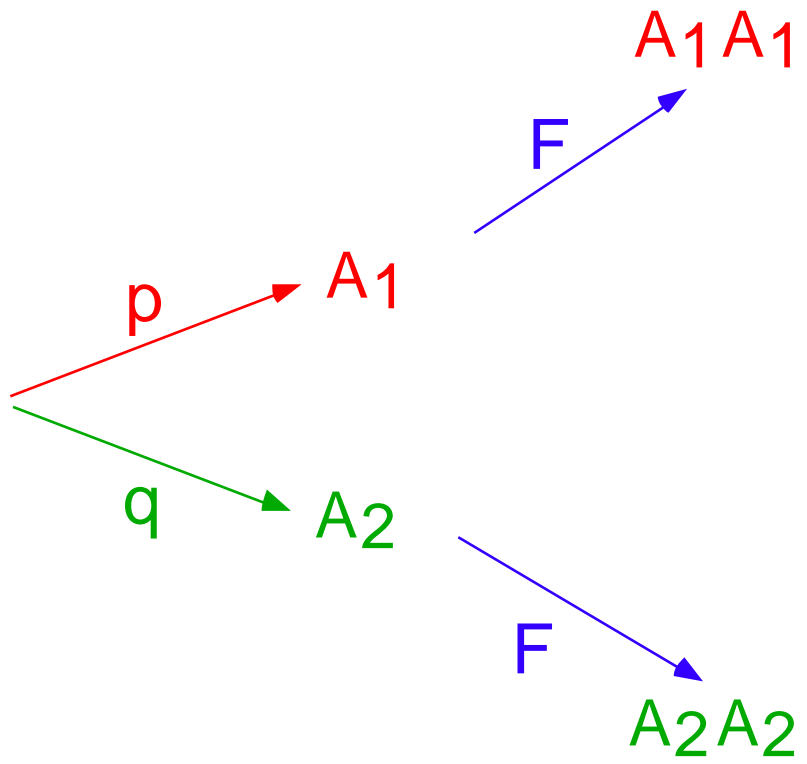
Beltenyésztés és heterózis

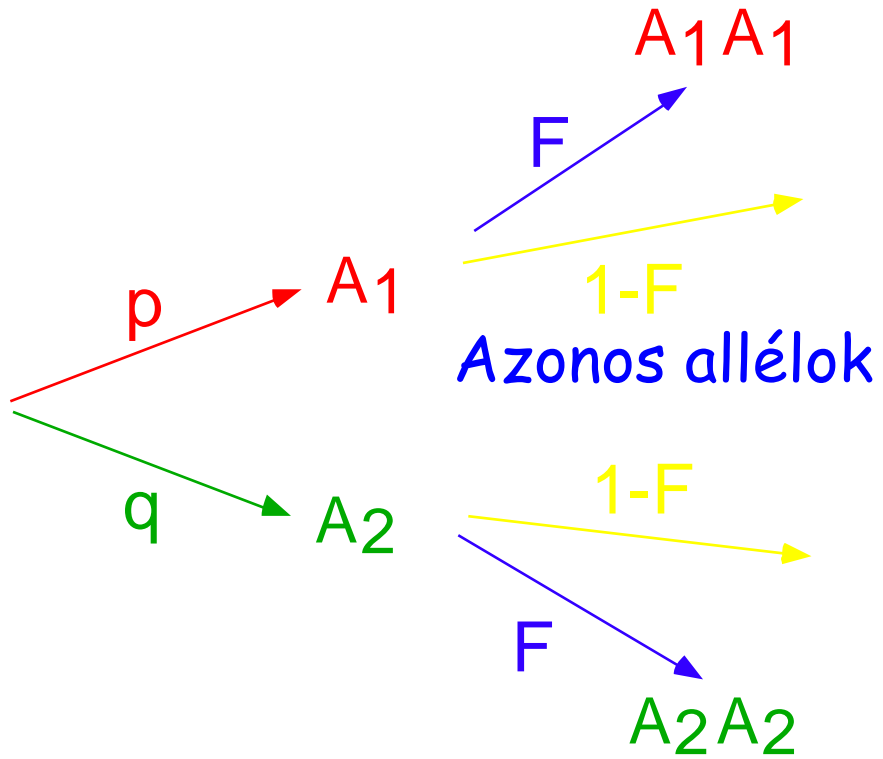
Beltenyésztés

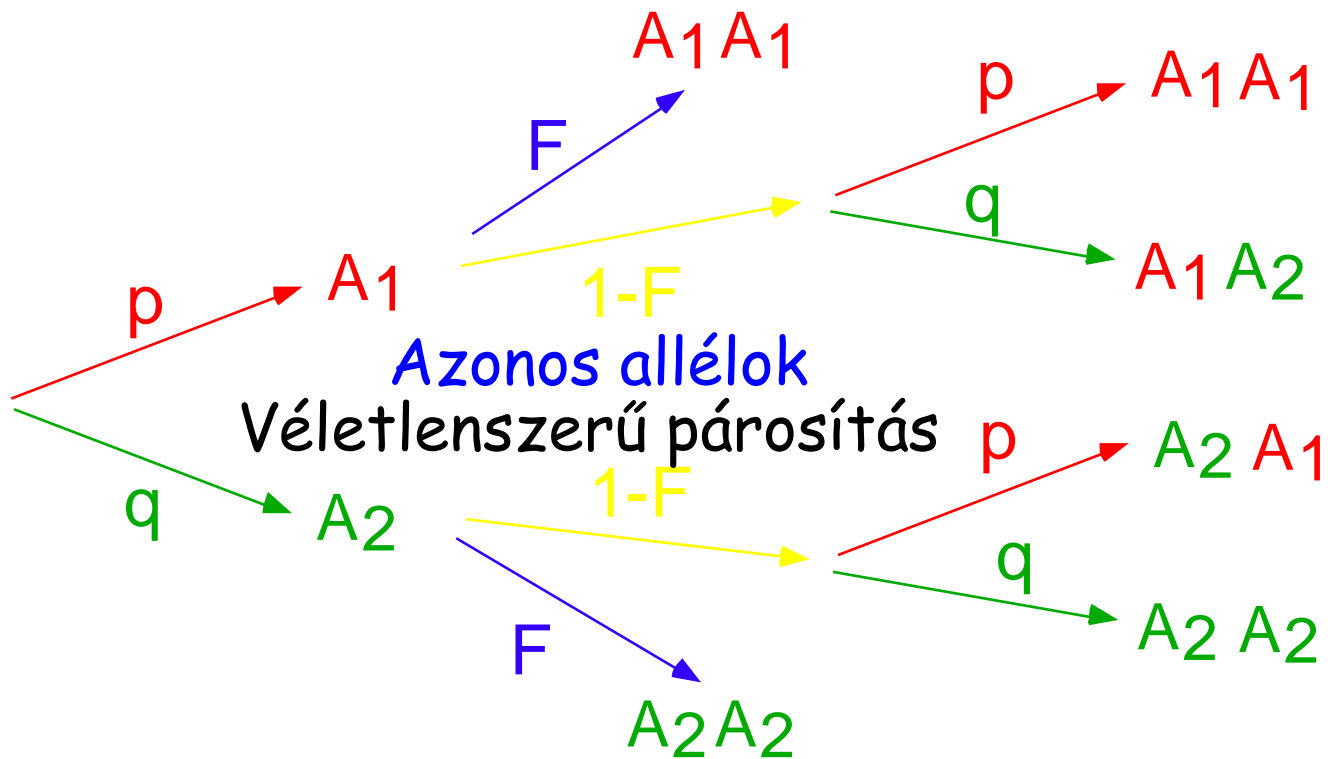
- **Beltenyésztés = rokon egyedek párosítása**
- Gyakran eredményez változást a tulajdonság átlagában
- Szándékosan alkalmazzuk:
 - egyöntetű labor állat állomány kialakítására
 - keresztezési alapanyag előállítására (beltenyésztett növény, állat vonalak)
- Nem szándékosan előfordul:
 - kis populációkban (pl. állatkertben)
 - szelekció során

Genotípus gyakoriság a beltenyésztés során

- Beltenyésztési koefficiens, F
- F = Annak a valószínűsége, hogy egy egyed két allélja azonos, IBD (identical by descent)
- F valószínűségi szinten az egyed két allélja azonos, vagyis homozigóta
- $1-F$ valószínűséggel az allélok véletlenszerűen kombinálódnak

Genotípus	Azonos allélok	Nem azonos allélok	Gyakoriság
A_1A_1	Fp	$(1-F)p^2$	$p^2 + Fpq$
A_2A_1	0	$(1-F)2pq$	$(1-F)2pq$
A_2A_2	Fq	$(1-F)q^2$	$q^2 + Fpq$

A tulajdonság átlagának változása beltenyésztéskor

Genotypes A_1A_1 A_1A_2 A_2A_2
0 $a+d$ $2a$

A_1 gyakorisága = p , A_2 gyakorisága = q

A genotípus gyakoriságot alkalmazva, F beltenyésztettség esetén a beltenyésztett populáció átlaga (μ_F) kapcsolatban áll a véletlenszerű párosítással létrehozott populáció átlagával (μ_0), vagyis abból levezethető

$$\mu_F = \mu_0 - 2Fpqd$$

PI. k lokuszon az átlag változása

$$\mu_F = \mu_O - 2F \sum_{i=1}^k p_i q_i d_i = \mu_O - BF$$

A B az átlag csökkenése teljes beltenyésztéskor (F=1), ahol $B = 2 \sum p_i q_i d_i$

- Változik az átlag, ha dominancia érvényesül (d nem nulla)
- Egyes lokuszon, ha $d > 0$, a beltenyésztés csökkenti a tulajdonság átlagát. Ha $d < 0$, a beltenyésztés növeli az átlagot.
- Több lokuszon a csökkenés (beltenyésztéses leromlás) pozitív domináns hatás, d_i .
- A leromlás nagyságrendje a géngyakoriságtól függ, akkor a legnagyobb, ha $p = q = 0.5$

Beltenyésztéses leromlás

Beltenyésztett

Nem beltenyésztett

Chamaenerion

Miért csökken az életképesség a beltenyésztés során?

- Szuper(over)dominancia elmélet:

Az életképességben a heterozigóta állapot nagyobb variáciát eredményez, mint a homozigóta állapot. A beltenyésztés növeli a homozigozitást, csökkenti a heterozigozitást, így csökkenti az életképességet is.

- Dominancia elmélet:

A genetikai variációt az életképességben befolyásolják a ritkán előforduló kedvezőtlen, vagy letális hatású, recesszíven előforduló allélok. Az alap populációkban ezek a kedvezőtlen allélok heterozigóta állapotúak. A beltenyésztés növeli ezek homozigóta állapotát, tehát csökkenti az életképességet.

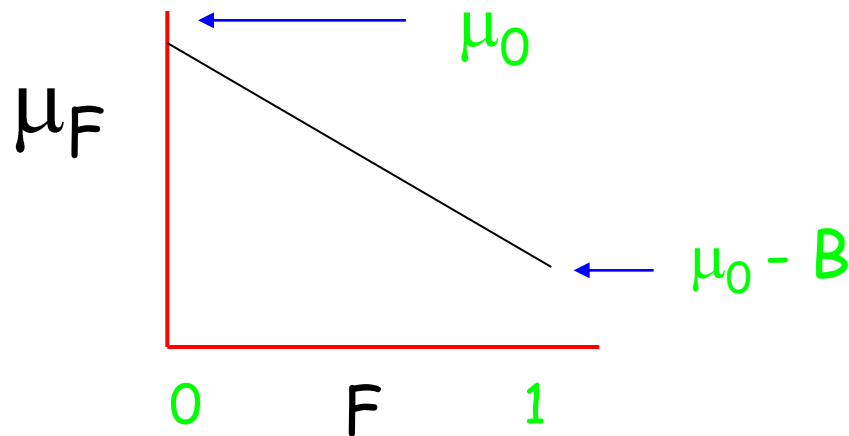
$$\text{Belt. leromlás (ID)} = 1 - \mu_F / \mu_0 = 1 - (\mu_0 - B) / \mu_0 = B / \mu_0$$

Drosophila	Labor vizsg. ID = B/μ_0
Életképesség	0.442 (0.66, 0.57, 0.48, 0.44, 0.06N)
Női termékenység	0.417 (0.81, 0.35, 0.18)
Hím szaporaság	0.603 (0.96, 0.57, 0.56, 0.32)
Hím termékenyítő képesség	0.773 (0.92, 0.76, 0.52)
Vesenyképesség	0.905 (0.97, 0.84)
Hím termékenység	0.11 (0.22, 0)
Hím élettartam	0.18
Hím tömeg	0.085 (0.1, 0.07)
Nő tömeg	-0.10
Hasi sörte	0.077 (0.06, 0.05, 0)
Egyéb sörte	-.005 (-0.001, 0)
Szárny hosszúság	0.02 (0.03, 0.01)
Potroh hosszúság	0.02

Beltenyésztéses leromlási koefficiens, B

A legtöbb esetben a vonalak nem teljesen beltenyésztettek, (időtartam, életképtelenség miatt)

Ilyen esetekben a B μ_F regressziója az F -re,

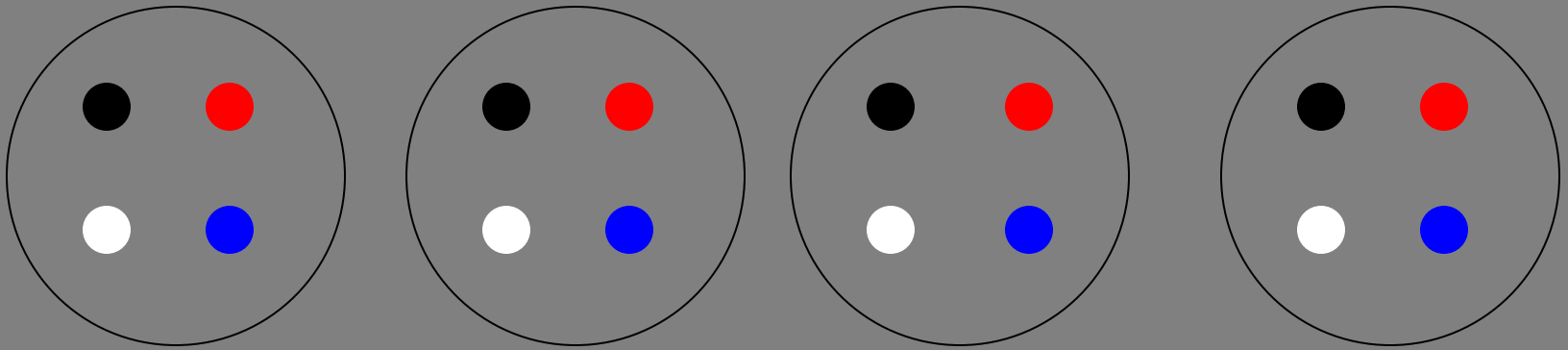
Ha episztázis is érvényesül, a regresszió nem lineáris ($C_k F^k$ a k -adik episztázis sor)

A beltenyésztettség minimalizálása

- Kerüljük a rokon egyedek párosítását
- Törekedjünk a maximális effektív populáció méretre (N_e)
 - az effektív populáció méret akkor van a maximumán, ha mindkét szülői partner egyforma esélyt kap az ivadékok létrehozásában,
 - ha az ivararány közel 1:1.
(ha a populáció ettől eltér, nő a beltenyésztés esélye)

Variancia változás a beltenyésztés során

A beltenyésztés **csökkenti a varianciát populációkon belül**

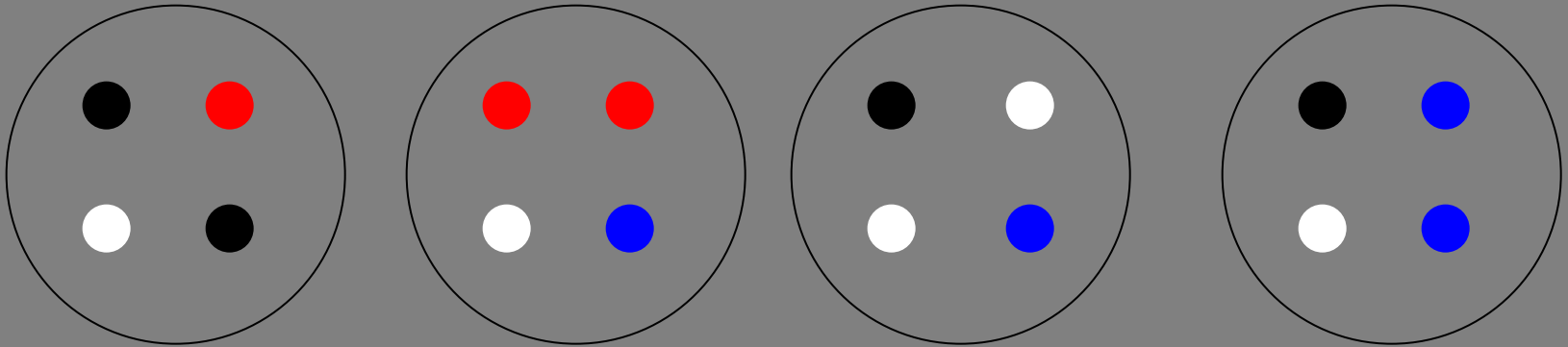

$$F = 0$$

A beltenyésztés **növeli a varianciát a populációk között**

Variancia változás a beltenyésztés során

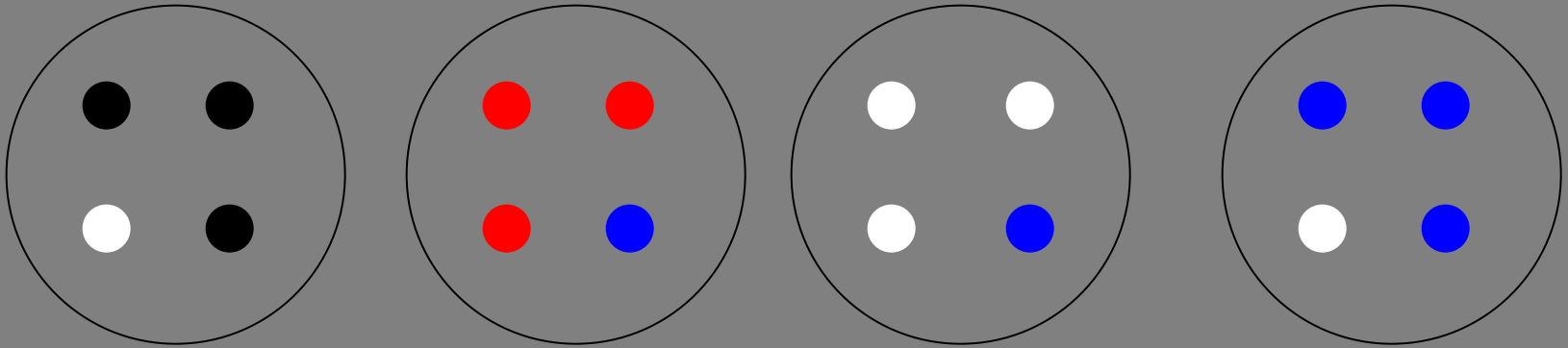
A beltenyésztés csökkenti a variációt populációkon belül

$$F = 2/4$$

Variancia változás a beltenyésztés során

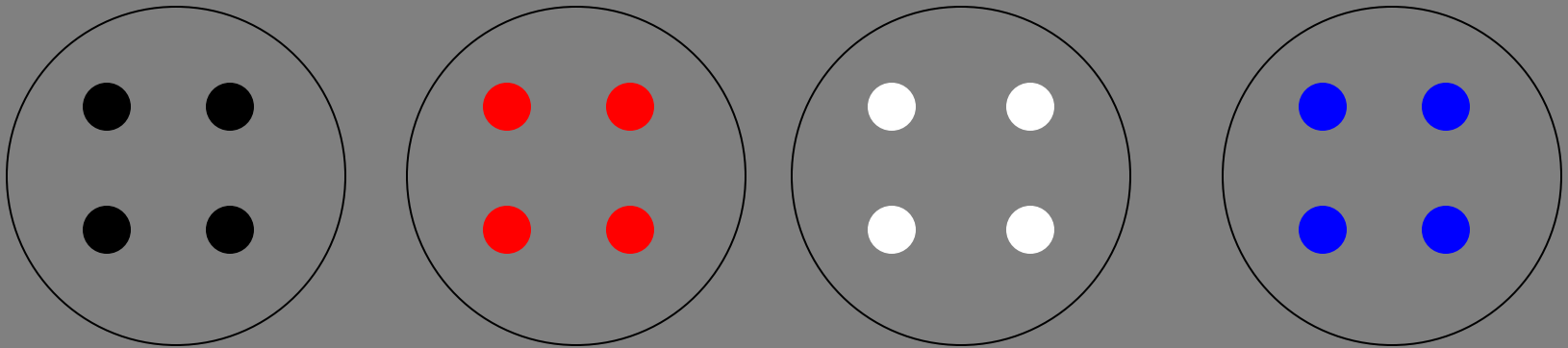
A beltenyésztés csökkenti a variációt populációkon belül

$$F = 3/4$$

Variancia változás a beltenyésztés során

A beltenyésztés csökkenti a variációt populációkon belül

$$F = 1$$

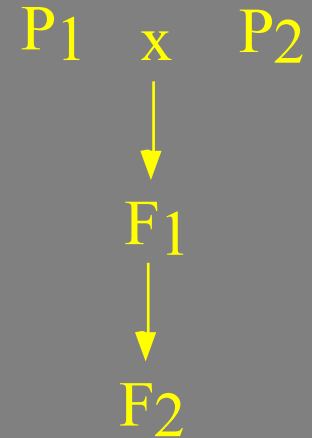
Variancia változás a beltenyésztés során

Variancia	Általában	$F = 1$	$F = 0$
Vonalak között	$2FV_A$	$2V_A$	0
Vonalakon belül	$(1-F) V_A$	0	V_A
Teljes	$(1+F) V_A$	$2V_A$	V_A

Vonal keresztezés: Heteróízis

Ha beltenyésztett vonalakat keresztezünk, az ivadékok teljesítményének átlaga növekszik abban a tulajdonságban, amely a beltenyésztés során leromlott.

A szülők átlaga feletti növekmény a **hibrid vigor** vagy **heteróízis**

$$H_{F_1} = \check{s}_{F_1} - \frac{\check{s}_{P_1} + \check{s}_{P_2}}{2}$$

A keresztezés akkor eredményez heteróízist, ha $H > 0$, vagyis az F_1 átlaga a szülők átlagát meghaladja.

A heterózis mértéke

$$H_{F1} = \check{S}_{F1} - \frac{\check{S}_{P1} + \check{S}_{P2}}{2}$$

ahol: H = heterózis hatás,
Š = teljesítmény,
P1, P2 = szülők,
F1 = ivadékok

Heterózis hatás (pozitív) akkor van, ha

$$H > 0$$

A heterózis mértékét befolyásolja

- Dominancia

Ha $a = d = 0$, akkor nincs beltenyésztés és nincs heterózis.

- Géngyakoriság

A heterózis arányos a szülőpopulációk géngyakoriság különbségének a négyzetével.

- A tulajdonság örökölhetősége (h^2)

A heterózis hatás fordítottan arányos az örökölhetőséggel

- Keresztezés módja

Különböző keresztezésekkel eltérő mértékű heterózis hatás érhető el (pl. F_1 nagyobb, az R generációkban csökken)

$$H_{F_1} > H_{R_1} > H_{R_2} > H_{R_3}$$

A heterózis csökkenése az F_2 generációban

Minden F_1 ivadék heterozigóta. Véletlenszerű párosítás az F_2 generációban csökkenti a heterozigóták gyakoriságát

A csökkenés mértéke az F_2 -ben, az F_1 -hez képest

$$H_{F_2} = \check{s}_{F_2} = \frac{\check{s}_{P_1} + \check{s}_{P_2}}{2} = \frac{(\pm p)^2 d}{2} = \frac{H_{F_1}}{2}$$

A következő generációkban véletlenszerű párosítás esetén a heterózis olyan szintű marad, mint az F_2 -ben volt.

A heterózis mezőgazdasági jelentősége

A keresztezett generáció teljesítménye gyakran nemcsak szülők átlagát múlja felül (H1), hanem a **jobbik szülőt is (H2) heterózis**.

Növény	termesztett hibrid, %	hozam növekedés %	éves többlet hozam, %	éves hozam növekedés, t	éves terület megtakarítás
Kukorica	65	15	10	55 x 10 ⁶	13 x 10 ⁶ ha
Köles	48	40	19	13 x 10 ⁶	9 x 10 ⁶ ha
Napraforgó	60	50	30	7 x 10 ⁶	6 x 10 ⁶ ha
Ríz	12	30	4	15 x 10 ⁶	6 x 10 ⁶ ha

A heterózis az állattenyésztésben

- Individuális (egyedi) heterózis

A keresztezett állat teljesítmény fölénye

- Anyai heterózis

Nagyobb mértékű anyai hatás (több ivadék, nagyobb választási arány)

Az anyai heterózis általában nagyobb, mint az individuális.

Heterózis hatás néhány tulajdonságban (juh), %

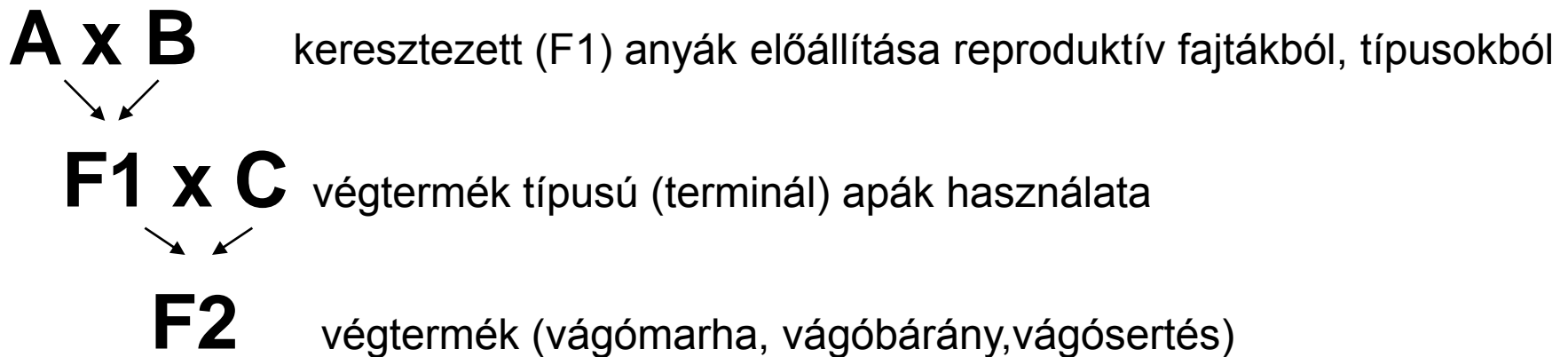
	individuális	anyai
Születési súly	3,2	5,1
Választási súly	5,0	6,3
Választás előtti súlygyarapodás	5,3	
Választás utáni súlygyarapodás	6,6	
Éves súly	5,2	
Ovulációs ráta		-2,0
Termékenység	2,6	8,7
Szaporaság	2,8	3,2
Választási arány	9,8	2,7
Anyánkénti született bárány	5,3	11,5
Anyánkénti felnevelt bárány	15,2	14,7
Anyánkénti összes bárány súly	17,8	18,0

A heterózis maximalizálása

- Beltenyésztett vonalak keresztezése

Beltenyésztett vonalak kialakítása és szelektálása kombinálódó képességre (rekurrens szelekció, reciprok rekurrens szelekció).

- Anyai és individuális heterózis kombinálása

Szintetikus és rotációs keresztezés

A heterózis maximalizálása ideális esetben F_1 iegyedekkel érhető el, mivel az F_2 generációban a fölény csökken.

A probléma: A nagy állatoknál az ivadékok száma az anyák számától függ. Ha pl. n számú hármás keresztezésű ivadékot szeretnénk, akkor $2n$ keresztezett anyára van szükség (a nagyanya $B \times C$ anya előállítására, és az anya maga az $A \times (B \times C)$ keresztezésben).

Egyik lehetséges megoldás:

Szintetikus populáció kialakítása: n szülői vonal kiválasztása, és egy véletlenszerű párosítással kialakított populációban minden lehetséges $n(n-1)/2$ vonalpár keresztezés elvégzése.

$$F_2 = \frac{F_1 \circ \bar{P}}{n}$$

Az F_1 -ek átlaga

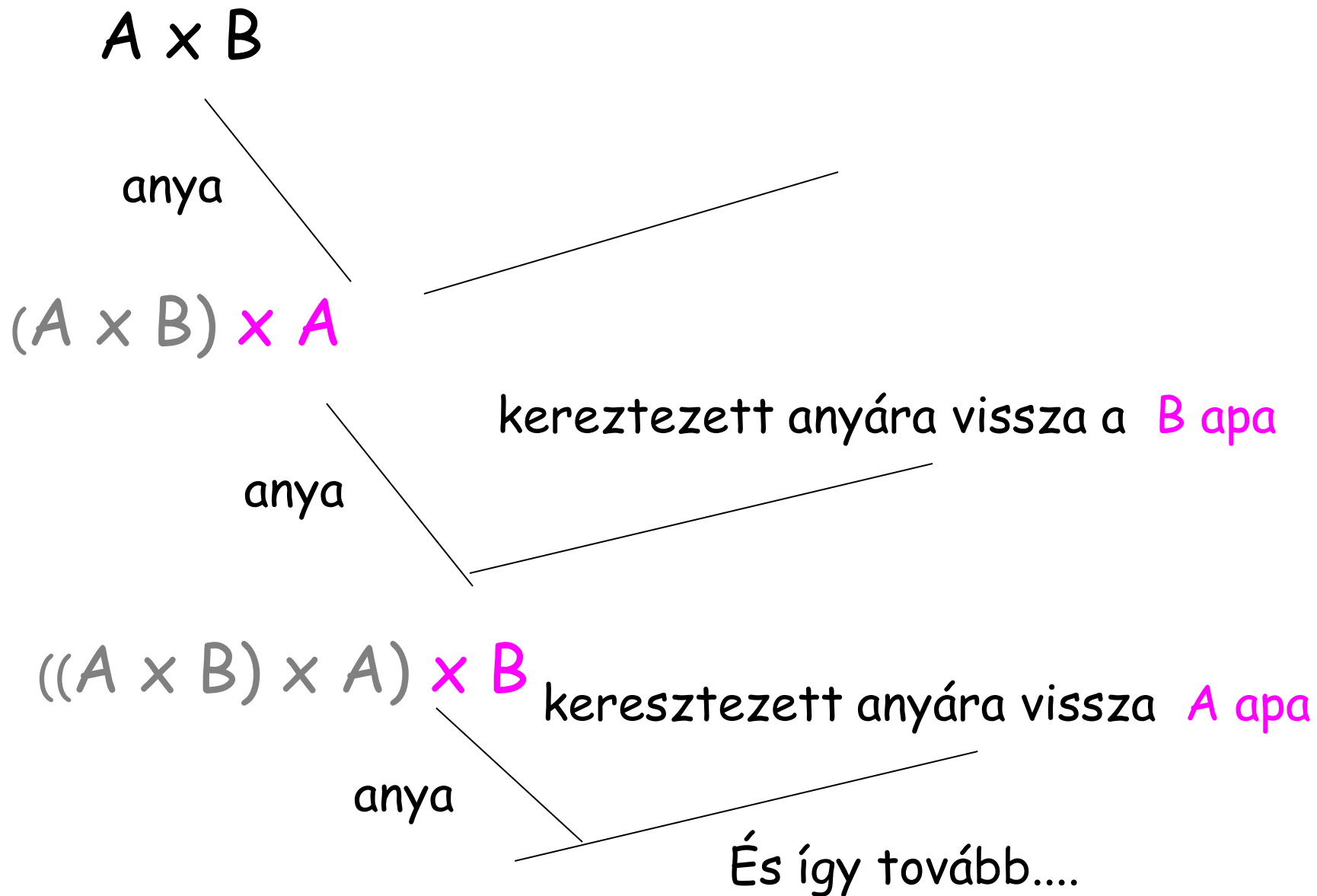
A kiinduló vonalak átlaga

Igy a heterózis az F_2 -ben:

$$H_{F_2} = H \left(1 - \frac{1}{n} \right)$$

Minél több a vonal, annál kisebb a heterózis visszaesése.

Másik megoldás: Rotációs keresztelés

Elérhető átlag a két vonalas (váltogató) rotációs kersztezésel:

$$R_2 = \overline{z_{AB}} - \frac{\overline{z_{AB}} - \overline{P_2}}{3} \quad \text{ahol:} \quad \overline{P_2} = \frac{\overline{z_A} + \overline{z_B}}{2}$$

A heterózis kiszámításához itt 3-mal osztunk, nem 2-vel, mint az in F_2 -nél.

Az elérhető átlag háromvonalas rotációs kersztezéssel:

$$R_3 = \overline{SC_3} - \frac{\overline{z_{AB}} - \overline{P_3}}{7} \quad \text{ahol:} \quad \overline{SC_3} = \frac{\overline{z_{AB}} + \overline{z_{AC}} + \overline{z_{BC}}}{3}$$

A heterózis 1/7-e elveszik

Négyvonalas rotációs keresztezéssel elérhető átlag:

$$R_4^{(A,B,C,D)} = \overline{SC}_4 - \frac{\overline{SC}_{na} - \overline{P}_4}{15} \quad \text{ahol: } \overline{SC}_{na} = \frac{\overline{z}_{AC} + \overline{z}_{BD}}{2}$$

Elérhető átlag hatvonalas rotációs keresztezéssel

$$R_4^{(A,B,C,D)} = \overline{SC}_4 - \frac{\overline{SC}_{na} - \overline{P}_4}{15} \quad \text{ahol: } \overline{SC}_{na} = \frac{\overline{z}_{AC} + \overline{z}_{BD}}{2}$$

A heterózis 1/15-e
elveszik

Tulajdonság	\bar{P}	F_1	R	S	BC
Választási súly	154.2	180.5	178.3	170.1	181.4
12-hónapos súly	210.5	246.8	232.2	212.3	233.6
18-hónapos súly	274.9	315.7	296.6	276.6	295.3
12-18 hónapok közti sgy.	64.4	68.9	64.4	64.6	61.7

$$F_1 > R > S > P$$

Kétvonalas:

$$R_2 = F_1 - \frac{F_1 - \bar{P}_2}{3}$$

Tulajdonság	\bar{P}	F_1	R	S	BC
Választási súly	154.2	180.5	178.3	170.1	181.4
12-hónapos súly	210.5	246.8	232.2	212.3	233.6
18-hónapos súly	274.9	315.7	296.6	276.6	295.3
12-18 hó közti sgy.	64.4	68.9	64.4	64.6	61.7

$F_1 > R > S > P$

Kétvonalas:

$$R_2 = F_1 - \frac{F_1 - \bar{P}_2}{3}$$